

امام صادق(ع) فقه شیعه را از حاشیه به متن آورد/ آیا تاسیس مذهب فقهی جدید ممکن است؟

استاد حوزه علمیه ضمن اشاره به ظرفیت بالای فقه امام صادق(ع) برای پاسخگویی به نیازهای روز، بیان کرد:

استاد حوزه علمیه ضمن اشاره به ظرفیت بالای فقه امام صادق(ع) برای پاسخگویی به نیازهای روز، بیان کرد: فقه شیعه هر لحظه به روزرسانی می شود و اگر یک لحظه فقهمان را متناسب با نیازهای جدید به روزرسانی نکنیم، از مدار اجتهاد شیعی خارج می شویم.

یکی از مهمترین عناصر مذهب تشیع که آن را از سایر مذاهب اسلامی ممتاز و متمایز می سازد مکتب فقهی آن است که توسط امام صادق(ع) به بالاترین حد کمال خود رسید و از همین رو مذهب تشیع به مذهب جعفری معروف شده است.

به مناسبت سالروز شهادت مظلومانه امام صادق(ع) با حجت الاسلام و المسلمین سیدمحمدرضا نجفی نژاد از اساتید حوزه علمیه گفت و گو کردیم که مشروح آن را در ادامه می خوانید:

ایکنا - چرا امام صادق(ع) به عنوان موسس مذهب شناخته می شوند؟ چه اقدام ویژه ای توسط ایشان صورت گرفت که تاسیس مذهب تشیع به ایشان نسبت داده می شود؟

مذهب تشیع به تعبیر علمای ما همان اسلام است یعنی اسلام به حمل اولی ذاتی و حمل شایع صناعی، همان تشیع است و هیچ فرقی بین اسلام حقیقی با شیعه بودن نیست چراکه اسلام را پیامبر(ص) آوردند و امتداد خط خودشان را در اوصیای شان معرفی کردند. در تکون و شکل گیری مکتب شیعه هم ما معتقدیم تشیع از زمان حیات پیامبر(ص) آغاز شد و واژه تشیع در کلام خود پیامبر(ص) استعمال شده و مکتب امیرالمومنین(ع) توسط ایشان به عنوان ادامه دهنده راه پیامبر(ص) به عنوان مکتب رسمی تعیین شده است چون پیامبر(ص) صراحتاً فرمودند: «با علی شیعتک هم الفائزون». پیامبر(ص) فرمودند پس از رحلت من شیعیان فائز هستند بلکه فرمودند همین امروز تو و شیعیانت مصداق فائزون هستید.

اینکه امام صادق(ع) را موسس مذهب تشیع معرفی می کنند و شیعیان را به عنوان شیعه جعفری معرفی می کنند جهتش این است که چهار مکتب اهل سنت در زمان ایشان شکل گرفت یعنی مکتب مالکی، حنبلی، شافعی و حنفی که بعضی از اینها شاگردان خود حضرت بودند. بعد از خلفای ثلاثه برای اینکه دستی بر سر و روی مفاهیم مکتب اهل سنت بکشند چهار امام را به عنوان صاحبان و موسسان مکاتب خودشان معرفی کردند که هر کدام مکتبشان به اعتبار اسمشان نام گذاری شد. در مقابل این چهار مکتب، مکتب امام صادق(ع) هم به عنوان مکتب جعفری ارائه شد پس اینطور نبود که مذهب تشیع آن روز شکل گرفته باشد.

جهاد علمی امام صادق(ع) در مقابل مکاتب اهل سنت موجب شد مکتب به نام ایشان نامگذاری شود و الا شکل گیری مذهب شیعه در زمان امام صادق(ع) نبوده و قبل از ایشان بوده است. شاید یکی از مصادیق مظلومیت اهل بیت(ع) همین است که از زمان امیرالمومنین(ع) تا زمان امام صادق(ع) این همه معارف که از سوی اهل بیت(ع) بیان شده نادیده گرفته شد ولی از زمان امام صادق(ع) تازه حرف ما شنیده می شود و مشخص می شود ما در مقابل فقه اهل سنت فقه جعفری داریم. اینکه قبل از آن داشتیم و دیده نشده ناشی از فشارهای سیاسی و هجمه های تبلیغاتی بنی امیه بوده که یا به اهل بیت(ع) مراجعه نمی شد یا معارف آنها انعکاس پیدا نمی کرد.

در عصر امام صادق(ع) چون بنی امیه از بین رفتند و بنی عباس روی کار آمدند، حضرت از فاصله زمانی میان این دو حکومت استفاده کردند و مطالب علم خودشان را به گوش جهان اسلام رساندند لذا مکتب به نام ایشان نامگذاری شد.

ایکنا - گفته می شود فقه شیعه حاشیه ای بر فقه اهل سنت است. طبق توضیحات شما آیا می توان ادعا کرد در زمان امام صادق(ع) فقه شیعه از حاشیه به متن وارد شد؟

این یک ادعاست که فقه شیعه در حاشیه فقه اهل سنت است. جهتش این است که به خاطر مسائل سیاسی همیشه فقه

اهل سنت به خاطر همراهی حاکمان محور قرار می گرفته و شیعه مجبور بوده حرف خودش را در حاشیه آن مطرح کند.

اگر ما نگاه غیر سیاسی داشته باشیم طبعا فقه شیعه فقه اصیل و سابقه دار است و در حاشیه فقه اهل سنت نیست اما اگر نگاه جامع اجتماعی سیاسی داشته باشیم بعد از پیامبر(ص) همواره حاکمیت ها به فقه اهل سنت گرایش داشتند لذا ائمه چاره ای نداشتند جز اینکه در مقابل اهل سنت مطالب خود را بیان کنند. از این جهت فقه شیعه در حاشیه ارائه شد ولی در زمان امام صادق(ع) این فقه وارد متن شد.

ایکنا- پرسش بعدی این است تعامل امام صادق(ع) با چهار مکتب فقهی که در زمان ایشان مطرح بود به چه صورت بود؟

تعامل امام صادق(ع) نه فقط با مکاتب اهل سنت بلکه با همه مکاتب فکری جهان قابل ملاحظه است مثلا ایشان با افرادی که کاملا ملحد بودند و به توحید اعتقاد نداشتند مواجه بودند و به همین خاطر شاگردان خود را تربیت می کردند که با اینها بحث کنند لذا از ناحیه حضرت نه فقط اهل سنت بلکه هیچ یک از افراد اهل اندیشه و فکر در هر کجای دنیا طرد نمی شدند و حضرت موسس کرسی های آزاداندیشی در عصر خودشان بودند و به اینها میدان می دادند حرفشان را بزنند. مواجهه ایشان هم کاملا مواجهه علمی بود و یک یک مطالب آنها را نقد و بررسی می کردند. به عنوان مثال حضرت با یک طبیب هندی که دارویی ساخته بود مناظره داشتند و حضرت گفتند اگر تو نبودی این دارو بود؟ طبیب پاسخ داد که نه، نبود. بعد حضرت فرمود این عالم هم مصنوع و ساخته خدا است. پس روش امام صادق(ع) در مناظرات علمی مبتنی بر طرد و محکوم کردن و تخطئه کردن و مواجهه غیر علمی نبود.

همین روش را با موسسین چهار مذهب فقهی اهل سنت داشتند و با آنها مناظره می کردند، مطالب خودشان را مطرح می کردند و از آنها سوالاتی می کردند چون در همین تضارب آرا است که حق مشخص می شود و قوت کلام امام صادق(ع) خودش را نشان می داد.

ایکنا - یکی از فقهای اهل سنت چندی پیش گفته بود ما در زمان جدید نیازمندیم یک مذهب فقهی جدیدی ایجاد کنیم. می خواستیم این سوال را بکنم با توجه به اینکه امام صادق(ع) را موسس مذهب جعفری می دانیم، آیا در دنیای جدید این ظرفیت وجود دارد که داشته های همه مکاتب فقهی را کنار هم قرار دهیم و یک مکتب جدیدی بنیان بنهیم که بتواند با اقتضانات عصر جدید همخوانی داشته باشد؟

طبیعی است که اهل سنت این حرف را بزنند و چاره ای ندارند لذا باید بنشینند و به فکر مکتب جدید باشند چون مکاتب آنها پویایی ندارد، مکتب آنها به روزرسانی نشده است. آنها در یک مقطع کوتاهی از تاریخ با یک فاصله چند ده ساله ائمه ای برای خود معین کردند و هر کدام مکتبی را تاسیس کردند و الان اهل سنت می خواهند تا روز قیامت دنبال این مکاتب بروند. اصلا فقه شیعه ساختارش این نیست. فقه شیعه در هر زمانی متصل به منبع حی است و مبتنی بر اجتهاد است که توسط نایبان امام در عصر غیبت انجام می شود و فقه را پویا و کارآمد و متناسب با نیازهای زمان قرار داده است.

با این وجود فکر کردن به اینکه مکتب جدیدی مشترک از همه مفاهیم قبلی تولید کنیم بی معناست چون فقه شیعه هر لحظه دارد به روزرسانی می شود و اگر یک لحظه فقه مان را متناسب با نیازهای جدید به روزرسانی نکنیم، از مدار اجتهاد شیعی خارج می شویم. شیعه معتقد به امام حی است و او را بیانگر اصول کلی فقهی می داند و فروع و جزئیات احکام نیز توسط مجتهدین استنباط می شود و در تمام خرده موضوعات فقهی، تمام احکام کلی و مبانی قرآنی و حدیثی را وسط می آورند و از آن نتیجه به لحظه می گیرند. وقتی ما چنین فقهی داریم که هر لحظه دارد به روزرسانی می شود نیاز نداریم در مقطعی از زمان بنشینیم و مکتب جدیدی تاسیس کنیم. اگر این کار را انجام دهیم چرا فقط الان؟ اگر الان مکتب جدید ایجاد کردیم برای صدها سال دیگر کفایت می کند یا دوباره چند سال دیگر باید همین کار را تکرار کنیم؟

بهترین کار همان است که انسان نگاه اهل بیت(ع) را در این زمینه دنبال کند و بر اساس اختیاراتی که به فقها و مجتهدین داده شده است لحظه به لحظه و روز به روز مطابق هر نیازی فقه را به روزرسانی کند.

ایکنا. با توجه به اینکه شما می فرمایید فقه شیعه هر لحظه خودش را به روزرسانی می کند می خواستم بپرسم چطور می شود با توجه به ظرفیتی که در فقه شیعه وجود دارد بعضا برخی آرای فقهی مطرح می شود که جامعه ما که عموما جامعه دینداری است با آن احکام نسبت و ارتباطی برقرار نمی کند و به نوعی برایش غیر قابل پذیرش است؟

خروجی احکام ما و کار اجتهادی که صورت می گیرد ربطی به ساختار کلی که اهل بیت(ع) ارائه کردند ندارد. ممکن است کسی در این ساختار اجتهاد کند و نظر دور از واقعی را انتخاب کند. این فاصله ای که امروز بین مکتب سنتی فقهاتی ما با جامعه مدرن مقید ما که می خواهد احکام شرعی را رعایت کند ولی می بیند خیلی از احکام غیر قابل اجرا و دور از واقع است وجود دارد نتیجه ضعف در اجتهاد است و ما نمی توانیم اشکال را به ساختار وارد کنیم.

کسانی که این آرا را بیان کردند آگاهی کافی به مقتضیات زمان نداشتند و جامعیت را در ارائه نظریه متناسب با زمان لحاظ نکردند و جوانب مختلف مسئله به لحاظ سیاسی اجتماعی در اجتهاد آنها دیده نشده لذا نهایتا به یک حکم فقهی یکسو و یک جانبه رسیدند که فقط یک بعد مسئله در آن دیده شده است لذا این فتوا پاسخگوی نیاز مکلف نمی شود. ما در همه عرصه های علمی می بینیم تخصص حرف آخر را می زند مثلا در پزشکی یک روز یک نفر کل بدن را مداوا می کرد ولی الآن جزء به جزء جدا شده است و هر کدام بر عهده یک متخصص قرار گرفته است. در فقه هم باید این اتفاق بیفتد. اینکه مجموعه ابواب فقهی را به یک نفر بدهیم و بگوییم کلیه جوانب اجتماعی مسئله را رعایت کند عملا بارسنگینی است که از عهده فقیه خارج است لذا نتیجه آن همین احکامی است که امروز در جامعه مطرح می شود. اگر فقه ما به معنای واقعی کلمه تخصصی شود مثلا یک نفر فقط در باب حج یا حجاب یا ... نظر دهد و فتوا دهد نه تنها مکلفین اجرا می کنند بلکه به شدت از آن استقبال می کنند چون دارد نیاز آنها را پاسخ می دهد.